

Михайло Кельман

Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут права, психології та інноваційної освіти,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та філософії,
конституційного та міжнародного права,
muchaylo_lviv@ukr.net

Ростислав Кельман

Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут права, психології та інноваційної освіти,
магістрант

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ

<http://doi.org/10.23939/law2021.31.061>

© Кельман М., Кельман Р., 2021

Досліджено принцип верховенства права в сучасній державі. Увагу зосереджено на обсягу верховенства права, який охоплює: законність, що передбачає прозорий, підзвітний і демократичний процес введення у дію приписів права; юридичну визначеність; заборону свавілля; доступ до правосуддя; дотримання прав людини; заборону дискримінації; рівність перед законом. У концептуальному аспекті верховенство права полягає в обмеженні свавілля публічної влади щодо суспільства та окремої особи.

Різні шляхи становлення системи верховенства права (суд через застосування прав людини безпосередньо формує систему конституції – англійська традиція; її створює народ через забезпечення установчої влади – європейська континентальна традиція) не мають принципового значення. Із практичної позиції верховенство права визначає місце судів у системі публічної влади, яке має засвідчувати не лише реальний розподіл влади, а й спроможність судової влади обмежувати дискреційні повноваження законодавчої та виконавчої влади і в такий спосіб гарантувати захист від свавілля. Це можливо лише за умови незалежності суду (і процедур правосуддя) від інших гілок влади. Такий підхід до взаємозв'язку поділу влади (традиційно – елемента концепції правової держави) зближує концепції верховенства права і матеріальної правової держави.

Ключові слова: принцип права; верховенство права; суд; Рада Європи; конституція.

Постановка проблеми. Сучасна держава ґрунтується на декількох ключових принципах права, одним із яких є верховенство права. Його закріплено в більшості держав світу (як принцип верховенства права або як принцип правової держави), це тренд розвитку сучасної держави. Однак подеколи він перетворюється на формальний знак цього тренду, який не підкріплено сутнісно. В умовах, коли верховенство права ототожнюють із верховенством закону, формальною законністю, людська гідність постає перед серйозними загрозами, що засвідчує практика тоталітарних режимів ХХ ст. З іншого боку, досвід розвинених держав ХХ і ХХІ ст. підтвердив, що верховенство права є одним із найдієвіших факторів стабільної економіки.

Аналіз дослідження проблеми. Упродовж останніх десятиліть різні аспекти верховенства права у вітчизняній правовій науці висвітлено у низці ґрунтовних публікацій. Зокрема, питання співвідношення принципів верховенства права, суду і законності досліджували Д. Л. Савенко [1], соціально-економічні права в контексті верховенства права – В. В. Лемак [2], верховенство права як конституційний принцип – С. І. Максимов [3], верховенство права і розподіл влади в Україні – І. І. Крилова [4], європейські доктрини верховенства права – А. Пухтецька [5], цивілізаційні аспекти верховенства права – М. А. Самбор [6], принцип верховенства права як умову розвитку сучасного українського конституціоналізму – Т. Я. Багрій [7], проблеми верховенства права в сучасній Україні – Р. О. Падалка [8], реалізацію принципу верховенства права – О. І. Потильчак [9], верховенство права в контексті доктрини природного права – І. А. Малютін [10], принцип верховенства права в судовій практиці України – О. Уварова [11]. Ґрунтовним є дослідження верховенства права в тритомній монографії С. П. Головатого, останній том якої висвітлює український досвід упровадження цього принципу [12]. Попри численність публікацій з окресленої проблематики, потребує дослідження визначення сутності верховенства права як принципу в діяльності судової влади.

Метою цієї статті є дослідження верховенства права як принципу в діяльності судової влади в таких аспектах, як з'ясування витоків ідеї верховенства права, співвідношення концепцій верховенства права і судової влади, аналіз відповідної доктрини в Україні.

Виклад основного матеріалу. У підручнику “Загальна теорія права”, за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора М. І. Козюбри, зазначено, що Україна не залишилася осторонь широкомасштабної підтримки верховенства права. Верховенство права стало одним із найактуальніших предметів наукового дискурсу; до його проблем звертаються не лише правознавці, а й політологи, філософи, соціологи, представники інших галузей гуманітарного знання.

Незаперечним фактом є те, що будь-який принцип не діє сам по собі. Центральне місце у механізмі його забезпечення у демократичному суспільстві належить суду. І це цілком логічно. Адже саме суд ставить “останню крапку” у пошуку й утвердженні права, вирішуючи конкретні справи, саме він уособлює неупередженість і справедливість. “Ми констатуємо, – зазначає Ж.-Л. Бержель, – що в усіх розвинених країнах право (курсив наш – М. К.) здебільшого, якщо не в усьому, походить із закону та судової практики... (курсив наш – М. К.). За судовою практикою визнають “нормативну владу” [1, с. 116, 117, с. 83].

Попри те, що конституційний принцип верховенства права офіційно було закріплено ще 1996 р. із ухваленням Основного Закону України, його інтерпретація та варіативність реалізації в нашій державі продовжують залишатися актуальною проблемою. Аналогічною є ситуація і в юридичній науці зарубіжних країн [2, с. 287–288]. У межах нашої статті спробуємо з'ясувати, як практично відбувається застосування верховенства права як керівного принципу в судовій діяльності паралельно з такою конституційною засадою, як незалежність судді під час здійснення правосуддя. Зауважимо, що незалежність стосується саме особи судді під час розгляду (перегляду) справи, визначає, наскільки суддя може відчувати себе вільним від зовнішнього тиску, заборону якого гарантує Конституція України (однак дотримання цієї вимоги залишається певною мірою номінальною декларацією). Щодо верховенства права, то тут вартий уваги його подвійний вияв: 1) у діяльності кожного судді під час правозастосовної діяльності; 2) у діяльності найвищого судового органу в системі судоустрою – ВС, коли він формує висновки особливо (курсив наш – М. К.) щодо застосування норм матеріального права.

Це важливо з огляду на те, що правові висновки мають урахувати (однак не сприймати буквально як обов'язкові – М. К.) всі суди нижчих рівнів під час здійснення ними правосуддя. Тобто принцип верховенства права фактично пронизує вертикально та горизонтально кожний судовий

процес, коли справу переглядають апеляційний і касаційний суди після розгляду її судом першої інстанції. Безперечно, сучасні умови правового поля України ускладнюють єдність застосування норм матеріального права, ураховуючи численні кризові явища в суспільстві. У межах цієї статті ми плануємо сформулювати конкретні пропозиції щодо дієвого забезпечення верховенства права як базового принципу в правозастосовній діяльності суддів. Вихідною тезою буде положення про те, що принцип верховенства права досягається через формування судами, однак лише касаційної інстанції, так званого судового верховенства. Коротко проілюструємо конституційне та законодавче закріплення принципу верховенства права в сучасному українському законодавстві.

На відміну від первинної редакції Конституції України, де принцип верховенства права було прямо закріплено лише в ст. 8 та опосередковано можна було виявити в інших, нині на конституційному рівні (після внесення змін до основного Закону України щодо правосуддя) про принцип верховенства права йдеться щонайменше в трьох – п'яти статтях, котрі передбачають різні функції, а також різний регуляторний вплив на суспільстві відносини.

Однак на стадіях судового захисту суспільних відносин дії цитованих нижче статей можуть перетинатися, з огляду на конкретний казус, який розглядатиме суд. Наприклад, у межах конкретних спірних відносин, особливо якщо спірне питання стосується конфлікту юрисдикцій, у справі задіяні державні органи як треті особи, що заявляють самостійні вимоги чи без таких вимог, а вирішити власне правовий конфлікт можливо, подолавши різні законодавчі звернення до аналогії закону чи права.

Звісно, змодельована ситуація одночасно може спричинити як конституційні колізії, так і колізії норм законодавства на рівні, зокрема розмежування функцій, повноважень і відповідальності державних органів та їх працівників у повсякденній професійній діяльності останніх. У таких справах, зазвичай, наявний суспільний інтерес або суспільний резонанс, особливо якщо в справі йдеться про цільове використання бюджетних коштів, обстоювання державних інтересів чи інтересів територіальної громади. Окреме, однак не другорядне місце, належить порушенням, невизнаним чи оспорюваним основним (конституційним) правам і свободам людини та громадянина, які можуть захистити, поновити чи визнати спочатку і поступово лише суди системи судоустрою. Суддя під час розгляду справи стикається із численними правовими проблемами, які він має вирішити, керуючись внутрішнім переконанням, що ґрунтується на власній правовій свідомості, знаннях, досвіді, відсутності зовнішнього тиску, а також принципі верховенства права, що слугує одночасно основою судової справи, метою і вектором досягнення такої мети.

Отже, процитуємо закріплення принципу верховенства права і його вияв у приписах Конституції України. Передусім, ст. 8 Основного Закону України визначає: “В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується” [3]. “Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та ...керується верховенством права” [ч. 1 ст. 129-1 України [3].

Також вияв верховенства права під час захисту прав і свобод людини та громадянина (гарантованого ч. 3 ст. 8 Закону України) можна простежити в ст. 151-1 Закону: “Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано” [3].

Крім того, опосередковано принцип верховенства права виявляється і в змісті ч. 2 ст. 6: “Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених

цією Конституцією межах і відповідно до законів України”, а також ч. 2 ст. 19 Конституції України: “Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [3].

Отже, принцип верховенства права на сьогодні постає як неодноразово й тривірно узаконений юридичний принцип новітньої системи українського права, а отже, є обов’язковим для застосування в межах нормотворчої, правоохоронної та правозастосовної діяльності. Принцип верховенства права – це юридично обов’язкова норма сучасного українського правопорядку [4, с. 1409].

Наведені конституційні норми безпосередньо визначають межі в поділі влади та межі дій органів державної влади й органів місцевого самоврядування. Ключовим тут є те, що принцип законності є провідним елементом (складовою, складником, за визначенням різних авторів) принципу верховенства права і корелює із ним як конкретне та загальне. Такі позиції обстоюють відомі вітчизняні теоретики права: П. М. Рабінович, В. М. Семчик, О. В. Скрипник, В. В. Погорілко, А. П. Засць, М. П. Орзіх та інші [5, с. 341: 599, с. 18; 5, с. 40; 480, с. 40].

Згідно з висновком П. М. Рабіновича, який ми підтримуємо, на сьогодні в українській науці більш-менш чітко сформувалися два вихідні підходи до розуміння принципу верховенства права. Це, умовно кажучи, такі підходи, як: а) поелементний; б) інтегральний [5, с. 289]. Знання правознавець розкрив їх доволі ґрунтовно в праці “Правова доктрина України. Загальнотеоретична та історична юриспруденція” [5, с. 287–305].

Т. Бінгем виокремлює такі складові верховенства права: 1) доступ до закону, положення якого повинні бути зрозумілими, ясними та передбачуваними; 2) питання юридичних прав повинні зазвичай вирішуватись на основі закону, а не за розсудом; 3) рівність перед законом; 4) влада повинна здійснюватись відповідно до закону, справедливо й розумно; 5) права людини мають бути захищені; 6) мають бути надані засоби для врегулювання спорів без невинуватих затримок або відтермінувань; 7) суди мають бути справедливими; 8) держава повинна дотримуватись своїх зобов’язань у межах як міжнародного права, так і національного [5, с. 244]. Розпочнемо аналіз практичного вияву верховенства права із положення, згідно з яким суд, розглядаючи конкретний спір, зв’язаний приписами низки законів: 1) закону, що визначає статус суду, його функції та можливі негативні наслідки у разі необґрунтованого процесуального акта, судового ухвалення незаконного рішення; 2) положеннями, які визначають процесуальні дії та процесуальну форму діяльності суду, й іншими актами, які належать до процесуальних (закони України “Про судовий збір”, “Про виконавче провадження” тощо); 3) нормами того закону (законів), положення якого (яких) є нормативною основою розглядуваної судової справи.

Щонайменше така тріада видів нормативних актів впливає на рішення, яке приймає суддя. Верховенство права передбачено кожним із цих актів (за винятком морально застарілих, однак чинних, актів матеріального права), а отже, суддя має його враховувати.

Наприклад, нині процесуальні кодекси закріплюють право судді застосувати норми Конституції України як норми прямої дії: “Якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії. У такому разі суд після ухвалення рішення в справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України” (ч. 6 ст. 11 ГПК України; ч. 6 ст. 10 ЦПК України, ч. 6 ст. 7 КАС України) [6].

Також ще до внесення змін до Конституції України щодо правосуддя у ст. 129 принцип законності було визнано ключовою засадою, яку судді необхідно враховувати під час здійснення пра-

восуддя (п. 1 ч. 3 ст. 129). Водночас ст. 2 Закону № 2453-VI встановлювала завдання суду: “Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України” [7].

Отже, фактично в ст. 2 Закону № 2453-VI засади здійснення правосуддя розкрито детальніше, ніж у Конституції України. Теоретично можна припустити, що вказана норма суперечила Основному Закону України, однак практично навпаки, ця стаття відповідала йому, адже відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України “Чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України” [3]. До міжнародних договорів належать, зокрема, рішення ЄСПЛ як результат його діяльності, котра здійснюється на підставі ратифікованої Україною Конвенції. Самі по собі рішення ЄСПЛ є правозастосовними, а правова позиція в їх змісті наділена нормативним спрямуванням. Окрім загальних функцій джерел права, рішення ЄСПЛ виконують низку специфічних функцій: правотлумачну, функцію формування досвіду застосування Конвенції та протоколів до неї, удосконалення законодавства та правозастосовної практики, вдосконалення правосуддя (курсив наш – М. К.), інформаційну, впливу на правосвідомість, функцію взаємодії з наукою і розвитку правової доктрини [7, с. 9–10; 606, с. 42]. До того ж необхідно нагадати, що чинний Закон № 1402-VIII у ст. 2 залишив незмінними завдання суду. Отже, у цьому контексті верховенство права і законність перетинаються як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Законність і примат закону виокремлено як один із головних елементів принципу верховенства в міжнародних документах. На важливості верховенства права наголошено в Преамбулі Загальної декларації прав людини, де, зокрема, зазначено, що метою прийняття цього документа є потреба в тому, щоб права людини охоронялися верховенством права задля забезпечення того, щоб людина не була вимушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії та гноблення [8, с. 241].

Крім того, верховенство права визнано одним із основоположних принципів європейського співтовариства, що закріплений у низці регіональних актів. Так, у Преамбулі Статуту Ради Європи наголошено на відданості урядів держав духовним і моральним цінностям, які є спільним надбанням їхніх народів і справжнім джерелом особистої свободи, політичної свободи та верховенства права, принципам, які становлять основу кожної справжньої демократії. Натомість у ст. 3 Статуту зазначено, що кожен член Ради Європи обов’язково повинен визнати принципи верховенства права та здійснення прав людини і основних свобод всіма особами, які перебувають під його юрисдикцією. У Преамбулі ЄКПЛ вказано, що уряди держав – членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, сповнені рішучості як уряди європейських держав, що є одностайними та мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи й верховенства права, зробити перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній декларації прав людини [8, с. 241].

Також Європейська комісія за демократію через право (Венеційська комісія) визначає: “верховенство права пов’язано не лише з правами людини, а й із демократією, тобто із третьою основною цінністю Ради Європи. Демократія означає долучення людей до процесу прийняття рішень; мета прав людини – захист людей від довільного й надмірного посягання на їх права і свободи, а також захист людської гідності. Верховенство права передбачає обмеження влади та незалежний контроль за діяльністю державних органів. Верховенство права сприяє розвитку демократії, встановлюючи підзвітність осіб, які здійснюють державну владу, і обстоюючи права людини, покликані захистити меншість від свавілля правління більшості” (п. 33) [9, с. 19–20].

Тобто законність є однією з провідних, фундаментальних складових верховенства права. Такою її визнавали творці концепції верховенства права, зокрема А. Дайсі. Таким самим залишається ставлення до неї сучасних послідовників цієї концепції, а також авторів міжнародно-правових до-

кументів, які спеціально стосуються верховенства права, зокрема документів Венеційської комісії “Draft Report on the Rule of Law” та “Rule of Law Checklist”, ухвалених нею відповідно 25–26 березня 2011 року та 11–12 березня 2016 року [10, с. 5]. У цьому контексті С. В. Шевчук стверджує, що принцип верховенства закону є формальною характеристикою, тобто у формальному визначенні набуває вигляду законів [11, с. 115].

У загальному значенні принцип верховенства права постає як заперечення свавільної влади. С. П. Головатий наголошує, що ця ідея слугує підґрунтям доктрини, згідно з якою державну владу необхідно здійснювати відповідно до права і яка зумовлює два головні юридично вагомі наслідки. По-перше, вона означає, що держава як така, її владні органи й посадові особи мають здійснювати свої повноваження лише на законних підставах, тобто лише в таких межах, у такий спосіб та в такому обсязі, як це визначено положеннями права. Ідеться про те, що на всі свої дії держава повинна мати дозвіл права [4, с. 1452; 13]. По-друге, ця доктрина вимагає, щоб особі, яка безпосередньо зазнала утисків чи постраждала від дій держави – її органів чи посадових осіб, було надано можливість звернутися до суду із оскарженням законності дій влади. Крім того, якщо суд встановить (підтвердить) незаконність таких дій, до держави – її органів і посадових осіб повинні бути застосовані ефективні санкції [12, с. 432; 13, с. 1452].

Отже, верховенство права передусім усвідомлюється як принцип організації державної влади та правової держави. У цьому контексті обґрунтованим вважаємо бачення В. В. Гордовенка, згідно з яким одночасне визнання у національному органічному законі принципу правової держави й принципу верховенства права можна сміливо назвати феноменом української правової системи, у формуванні якої важливу роль відіграли як романо-германська (“*Rachts-staat*”), так і англосаксонська (“*Rule of Law*”) правові традиції [14, с. 106]. Закріплена у ст. 8 Основного Закону України формула прямої дії норм Конституції України передбачає такий державний устрій, за яким кожний орган державної влади та органи місцевого самоврядування здійснюють свої повноваження в межах і у спосіб, визначений Конституцією та законами України. Тому вважаємо, що верховенство права передусім спрямоване на побудову демократичного устрою держави й регулятивну діяльність суб’єктів права: здійснювати свої права відповідно до Конституції України, виконувати обов’язки. Наприклад, на думку П. Гаудера, верховенство права – це передусім рівність, яка має подвійний сенс. Моральна цінність верховенства права зумовлена тим, що сприяє рівному становищу тих, на кого поширюється сфера дії такого права. Водночас забезпечити функціонування верховенства права упродовж тривалого періоду здатні лише ті держави, правові системи яких ставляться до своїх громадян як до рівних суб’єктів [14, с. 257]. Отже, вказаний конституційний принцип поширюється на кожного учасника суспільних відносин України. Наприклад, учасники приватно-правових відносин можуть вступати в будь-які не заборонені законом правовідносини. Причому ключовим є те, щоб ці відносини не суперечили загальним засадам цивільного законодавства (ст. 6 ЦК України) [15].

Висновки. Викладене дає підстави стверджувати, що положення ст. 8 Конституції України слугують універсальним правовим регулятором українського правопорядку. Зазначене підтверджує і практика КСУ. Зокрема, у рішенні КСУ № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року зазначив, що, згідно зі ст. 8 Конституції, “в Україні визнається і діє принцип верховенства права права. Це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність осіб. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчій та правозастосовній діяльності, зокрема в законах, які за своїм змістом мають бути пронизані передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо” [16].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бергель Ж. Л. (2000). *Общая теория права*. Москва, Nota bene. 576 с.
2. Гаудер П. (2018). *Верховенство права в реальном мире*. Харьков. Право. 392 с.
3. Головатий С. *Верховенство права. Книга третья. Верховенство права: украинский опыт*. С. 1277–1747.
4. Гордовенко В. *Принцип правовой державы у практиці Конституційного Суду України: еволюція й перспективи використання у зв'язку із введенням інституту конституційної скарги*. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 5, С. 106–110.
5. *Европейская комиссия за демократию через право (Венецианская комиссия). Контрольный список вопросов для оценки соблюдения верховенства права*. Венеция, 11–12.03.2016 г.
6. Конституція України № 254к/96-ВР від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28.
7. Корчевна Л. О. (2005). *Проблема різноджерельного права: дослід порівняльного правознавства: дис.... д-ра юрид. наук: 12.00.01*. Одеса. 411 с.
8. *Критерії оцінки дотримання верховенства права в Україні (2019)*. Центр дослідження проблем верховенства права та його втілення в національну практику України Національного університету “Києво-Могилянська академія”. Київ. 141 с.
9. Майданик Р. А. *Місце судового прецеденту в системі джерел українського права*. URL: [http://westudents.com.ua/glavy/72119-mtse-sudovogo-pretседentu V-sistem-djerel-ukranskogo -prava.html](http://westudents.com.ua/glavy/72119-mtse-sudovogo-pretседentu-V-sistem-djerel-ukranskogo-prava.html).
10. Метлова И. С. (2007). *Решения Европейского Суда по правам человека в системе источников российского права: автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00. 01*. Москва, 20 с.
11. Орзіх М. (1997). *Верховенство права – принцип практической деятельности государства и общества*. *Юридичний вісник*. № 3. С. 40.
12. *Правова доктрина України (2013)*. Харьков: Право. Т. 1. 976 с.
13. *Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України № 2147-VIII від 3 жовтня 2017 р.* *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.
14. *Про судоустрій і статус суддів: Закон України № 2453 від 07 липня 2010 року*.
15. Рабінович П. М. (1998). *Верховенство права*. *Юридична енциклопедія: в 6-ти т.* Київ: Укр. енцикл. Т. 1.
16. *Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України (конституційності) Указу Президента України “Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів” № 6-р/2019 від 20 червня 2019 року*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-19#Text>.
17. Семчик В. (1998). *Юридична сила закону*. *Вісник Академії правових наук України*. № 4 (15). С. 18–22.
18. Ткачук О. С. (2016). *Реалізація судової влади у цивільному судочинстві України: структурно-функціональний аспект: дис....д-ра юрид. наук: 12.00.01*. Харьков. 547 с.
19. Шевчук С. В. (2001). *Основи конституційної юриспруденції*. Київ: Укр. центр. правн. студій. 296 с.

REFERENCES

1. Berzhel' Zh. L. (2000). *Obshchaya teoriya prava* [General theory of law]. Moskva, Nota bene, 576 p.
2. Hauder Pol. (2018). *Verkhovenstvo prava v real'nomu sviti* [The rule of law in the real world]. Kharkiv: Pravo, 392 p.
3. Holovatyy S. *Verkhovenstvo prava* [Rule of Law. Book three. Rule of law: Ukrainian experience]. Knyha tretya. *Verkhovenstvo prava: ukrayins'kyu dosvid*, pp. 1277–1747.
4. Hordovenko V. (2018). *Pryntsyp pravovoyi derzhavy u praktytsi Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny: evolyutsiya yu perspektyvy vykorystannya u zvyazku iz vvedennyam instytutu konstytutsiynoyi skarhy* [The principle

of the rule of law in the practice of the Constitutional Court of Ukraine: evolution and prospects of use in connection with the introduction of the constitutional complaint. Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine]. Visnyk Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny, No. 5, pp. 106–110.

5. *Evropeyskaya komissiya za demokratiyu cherez pravo (Venetsianskaya komissiya)*. Kontrol'nyy spisok voprosov dlya otsenki soblyudeniya verkhovenstvo prava [Checklist for assessing compliance with the rule of law]. Venetsiya, 11–12.03.2016.

6. *Konstytutsiya Ukrayiny* No. 254k/96-VR vid 28 chervnya 1996 roku [Constitution of Ukraine of June 28, 1996]. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 2016. No. 28.

7. Korchevna L. O. (2005). *Problema riznodzherel'noho prava: doslid porivnyal'noho pravoznavstva* [The problem of different source law: an experiment in comparative jurisprudence]. dys. ...d. yu. n: 12.00.01. Odesa, 411 p.

8. *Kryteriyi otsinky dotrymannya verkhovenstva prava v Ukrayini* (2019) [Criteria for assessing compliance with the rule of law in Ukraine]. Tsentr doslidzhennya problem verkhovenstva prava ta yoho vtilennya v natsional'nu praktyku Ukrayiny Natsional'noho universytetu “Kyyevo-Mohylyans'ka akademiya”. Kyyiv, 141 p.

9. Maydanyk R. A. *Mistse sudovoho pretsedentu v systemi dzherel ukrayins'koho prava* [The place of judicial precedent in the system of sources of Ukrainian law]. URL: [http://westudents.com.ua/glavy/72119-mstse-sudovogo-pretsedentu V-sistem-djerej-ukranskogo-prava.html](http://westudents.com.ua/glavy/72119-mstse-sudovogo-pretsedentu-V-sistem-djerej-ukranskogo-prava.html).

10. Metlova I. S. (2007). *Resheniya Evropeyskogo Suda po pravam cheloveka v sisteme istochnikov rossiyskogo prava* [Decisions of the European Court of Human Rights in the system of sources of Russian law]: avtoref. dis.. kand. jurid. nauk; 12.00. 01. Moskva, 20 p.

11. Orzikh M. (1997). *Verkhovenstvo prava – pryntsypr praktycheskoy deyatel'nosti hosudarstva y obshchestva* [The rule of law is the principle of practical activity of the state and society]. Yuryd. visnyk, No. 3, pp. 40.

12. *Pravova doktryna Ukrayiny* (2013) [Legal doctrine of Ukraine]. Kharkiv: Pravo, T. 1, 976 p.

13. *Pro vnesennya zmin do Hospodars'koho protsesual'noho kodeksu Ukrayiny, Tsyvil'noho protsesual'noho kodeksu Ukrayiny, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny ta inshykh zakonodavchykh aktiv* (2017): Zakon Ukrayiny vid 3 zhovtnya 2017 r. No. 2147-VIII. [On amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedure Code of Ukraine, the Code of Administrative Procedure of Ukraine and other legislative acts]. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, No. 48, pp. 436.

14. *Pro sudoustriy i status suddiv* [On amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedure Code of Ukraine, the Code of Administrative Procedure of Ukraine and other legislative acts]: Zakon Ukrayiny No. 2453 vid 07 lypnya 2010 roku.

15. Rabinovych P. M. (1998). *Verkhovenstvo prava*. Yurydychna entsyklopediya: v 6-ty t. [The rule of law. Legal encyclopedia]. Kyyiv, Ukr. entsykl. T. 1.

16. *Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny u spravi za konstytutsiynym podannym 62 narodnykh deputativ Ukrayiny (konstytutsiynosti) Ukazu Prezydenta Ukrayiny “Pro dostrokovye pryupnennya povnovazhen' Verkhovnoyi Rady Ukrayiny ta pryznachennya pozacherhovyykh vyboriv”* No. 6-r/ 2019 vid 20 chervnya 2019 roku [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of 62 people's deputies of Ukraine (constitutionality) of the Decree of the President of Ukraine “On early termination of powers of the Verkhovna Rada of Ukraine and calling early elections” of June 20, 2019]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-19#Text>.

17. Semchuk V. (1998). *Yurydychna sylu zakonu* [Legal force of law]. Visnyk akademiyyi pravovykh nauk Ukrayiny. No. 15, pp. 18–22.

18. Tkachuk O. S. (2016). *Realizatsiya sudovoyi vlady u tsyvil'nomu sudochynstvi Ukrayiny: strukturno-funktsional'nyy aspekt* [Realization of judicial power in civil proceedings of Ukraine: structural and functional aspect]: dys....d-ra yuryd. nauk: 12.00.01. Kharkiv, 547 p.

19. Shevchuk S. V. (2001). *Osnovy konstytutsiynoyi yurysprudentsiyi* [Fundamentals of constitutional jurisprudence]. K.: Ukr. tsentr. pravn. studiy, 296 p.

Дата надходження: 01.07.2021р.

Mykhaylo Kelman

Institute of law, psychology and innovative education
of Lviv Polytechnic National University,
Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of Theory and Philosophy,
constitutional and international law

Rostyslav Kelman

Institute of law, psychology and innovative education
of Lviv Polytechnic National University,
undergraduate

PRINCIPLE OF THE RULE OF LAW IN THE ACTIVITIES OF THE JUDICIARY

The principle of the rule of law in the modern state is studied. Emphasis is placed on the scope of the rule of law, which includes: legality, which provides for a transparent, accountable and democratic process for the implementation of legal provisions; legal certainty; prohibition of arbitrariness; access to justice; respect for human rights; prohibition of discrimination; equality before the law. Conceptually, the rule of law is to limit the arbitrariness of public authority over society and the individual.

The various ways of establishing the system of the rule of law (the court through the application of human rights directly forms the system of the constitution – the English tradition; it is created by the people through the exercise of constituent power – the European continental tradition) are not fundamental. From a practical point of view, the rule of law determines the place of the judiciary in the system of public power, which should certify not only the real separation of powers, but also the ability of the judiciary to limit the discretion of the legislature and executive and thus guarantee protection from arbitrariness. This is possible only if the court (and justice procedures) are independent of other branches of government. This approach to the relationship between the separation of powers (traditionally an element of the rule of law) brings together the concepts of the rule of law and the rule of law.

Key words: principle of law; Rule of Law; court; Council of Europe; constitution.